

Nationen 24.12.2010

Åpnet Bjørnson-året: Kong Harald sto for den offisielle åpningen av Bjørnson-året i april da han foretok åpningen av utstillingen «Bautaen Bjørnson – stridsmann, fredsvenn og dikterhøvdning» på Nasjonalbiblioteket i Oslo. FOTO: SCANPIX

Bjørnson - en kristen fritenker?

Det er stilt spørsmål ved Bjørnson-årets relevans for vår tid. Svarene er mange. Her er ett: Bjørnsons oppgjør med kristenkonservativ tenkning på 1870- og 1880-tallet, har vesentlig relevans for vår tids religions- og verdidebatt.

Bjørnstjerne Bjørnson var prestesønnen som brøt med kristendommen, er en gjengs oppfatning i dag. Jeg mener det er riktigere å snakke om Bjørnsons oppgjør med tidens kristendom, og at han brøt kun med den offisielle kristendommens bibeltro. Mange Bjørnson-forskere fraskriver Bjørnson enhver form for religiøs tro, og kaller ham vekselvis ateist, agnostiker, darwinist, humanetiker – karakteristikk som i forbausende grad ser ut til å korrespondere med de samme forskernes egne livssyn. Min påstand er at Bjørnson var en kristen fritenker.

Begrepet kristen fritenker kan forsvares som betegnelse for Bjørnsons religiøse ståsted – med henvisning til Store norske leksikons definisjon av en fritenker som «et menneske som vil tenke fritt i religiøse spørsmål, dvs. frigjort fra kirkens autoritet», og med støtte i en artikkel i Dagbladet 17.10.1879 der Bjørnson stiller spørsmålet om «de kristne» skal ha det privilegium å kalles kristne, når han som fritenker også

OPPRIKTIG

«En nærlesning av hans verk (...) viser en forfatter med et oppriktig og nært forhold til kristenarven og dens kjærlighetsbudskap.»

tror på den Gud Kristus forkynte.

Men sant nok. Bjørnson var svært kritisk til den kristendom som ble forkynt av og i Den norske kirke, og førte svovelfylte ordkriger med teologene fra midten av 1870-tallet. Bjørnson tok i heftige ordelag avstand fra teologen Christopher Bruuns tolkning av helveteslæren. Debatten tilspisset seg, og Bjørnson brøt med kristne dogmer og trossannheter. Han ble utskjelt som «vantroens yppersteprest» av ledende norske teologer, og sannsynligvis drevet lenger vekk fra den rådende kristendommen enn han egentlig ville. Hermann Lunde, som forrettet i Bjørnsons begravelse, sa at skylden for skillet mellom Bjørnson og kirken ikke lå hos Bjørnson alene. Den norske kristelighet, med sin trangsynthet, dømmesyke og forkjettring, hadde sin del av skylden.

Det har vært en opplest og vedtatt oppfatning at Bjørnson ble Darwinist på slutten av 1870-årene. Hans vakre Salme II, «Ære det evige forår i livet fra 1880, er ofte brukt som «bevis» på at hans livssyn endret seg fra kristen Gudstro til en hyllest av Darwins evolusjonsteori, der naturen ble satt i stedet for Gud. Men diktet er mye mer enn «darwinisme på vers», det er også et uttrykk for dikterens religiøse gemytt og evighetslengsel: «Bland deg i livs-fryden, du, som fikk være/blomst i dens vår,/ nyte et døgn til det eviges ære/ i menneskekår,/ yte din skjerv/ inn til det eviges verv,/ liten og svak/ ånde et eneste drag/ inn av den evige dag.» Og det er en illustrasjon av hans indre kamp med sin kristenarv.

For det var nok ikke så enkelt for en strengt oppdratt prestesønn å bryte fullstendig med sin barnetro. I 1878 skrev han til den svenske forfatteren Urban von Feliczen: «Jeg har ændret meg særdeles meget; men min Tro har jeg ikke tabt.» 10 år senere kalte han seg agnostiker.

Og så sent som i 1907 skrev Bjørnson et «Brev» i tidsskriftet Samtiden: «Men tror jeg da ikke at der er en gud til? spør De sannsynligvis. Jo, jeg tror det er noe til som er kreftenes orden og harmoni.»

I de siste 15 årene av sitt liv brukte Bjørnson Olav den Hellige og kristendommen som emne for sin diktning og for sitt politiske engasjement i unionskampen. Mange av hans kritikere mener dette kun var politisk motivert, men en nærlesning av Olavstalen i 1897 og hans Salme på Olavsdagen fra 1903 viser en forfatter med et oppriktig og nært forhold til kristenarven og dens kjærlighetsbudskap.

I 1909 uttalte han: «Jeg vet ingen edlere, renere personlighet enn Kristus. Kunde I grunne et samfund som bygger på sand kjærlighet, vilde jeg uendelig gjerne kalle mig et kristenmenneske.» Bjørnson-forskeren Per Amdam hevdet i sin doktoravhandling, Bjørnson og kristenarven at «Bjørnson anså det som sin livsoppgave å omvende den norske kirke og kristenhet til en ny kristelighet i pakt med 'tiden'.»

Men Bjørnsons kamp for en ny kristendomsforståelse ble misforstått og motarbeidet av hans samtid. Som av vår. Glemst ser

ut til å være i dag at den liberale teologien som Bjørnson hentet sin argumentasjon fra, er akseptert kristendom i dagens Norge. Og glemt er dette når Bjørnsons «brudd» med kirkens teologi for 130 år siden omtales som om var det dagens kristendomsforståelse og -praksis han brøt med.

Og det tror jeg ikke Bjørnson ville gjort. For det er likhetstrekk mellom Bjørnsons kristendoms-syn og en del av nåtidens kristendom, og Bjørnson ville i dag ha fått støtte av vår tids bibelvitenskap. Kanskje ville han ha funnet gjenklang i den såkalte subjektive forsoningslæren, med dens sterke vektlegging av kjærlighetsbudskapet. Og han ville trolig ha speilet sin betoning av nestekjærlighetens betydning i kristendomsretninger som vektlegger sterkest det dennesidige – at det kristne budskap skal hjelpe oss i livet her og nå.

Ser en Bjørnsons liv i helhet, erfarer en at ideene hos den radikale politikeren smeltet sammen med verdiene i hans kristne barnetro til en menneskerettsforkjemper, humanist og fredsforkjemper av internasjonalt format. En mann som trodde hardnakket på det gode i mennesket og på kraften i det kristne kjærlighetsbudskapet. Hans budskap til vår tids tiltagende søking etter religiøse svar på eksistensielle spørsmål, kan være at vi må våge å ta denne debatten med samme fordomsfrie, åpne holdning som Bjørnson selv praktiserte. Som kristne fritenkere.

Roar Tromsdal
Teaterviter og Bjørnson-formidler,
Verdal